

Burányi Nándor

TENNIVALÓINK — NYELVHASZNÁLAT, NYELVHELYESSÉG

A KONGRESSZUSI ANYAGOK MAGYAR FORDÍTÁSAINAK
POLITIKAI TERMINOLÓGIÁJA

A szerkesztőségek már jóval a JK SZ XII. kongresszusa előtt munkaprogramot készítettek, a kongresszus rendkívül nagy jelentőségének megfelelően szervezték meg a munkát, hogy mind eredményesebben figyelemmel kísérhessék az előkészületeket is, a kongresszus munkáját is, s így kielégítsék az olvasók fokozott érdeklődését. Hogyan tud tájékoztatni a kongresszusról?, egyféle vizsga is ez a sajtó, a rádió és a televízió előtt. Az átlagosnál jóval jelentősebb eseményről kell tudósítani, tájékoztatni az olvasót, a nézőt, a hallgatót, nagy a feladat, teljesítéséhez is fokozottabb erőfeszítésekre van szükség. Az erők adva vannak, a rendelkezésre álló fordítókat, szerkesztőket, riportereket, lektorokat kell úgy beosztani, munkájukat úgy megszervezni, hogy a megkívánt erőfeszítés a lehető legjobb eredményt hozza.

A fentieket nem hagyhatjuk figyelmen kívül, amikor a nyelvhelyesség szempontjából szemügyre veszünk néhány idézetet a JK SZ XII. kongresszusra készített határozatok tervezetéből (pontosabban: javaslatából), ezek a Kommunistában jelentek meg, majd a kongresszusra könyvalakban is magyar nyelven a Forum kiadásában. Jó lehetőséget kínálnak ezek ahhoz, hogy rámutassunk nyelvhasználatunk néhány égető, hatékony, tartós megoldást sürgető kérdésére.

A kiadvány 19. oldalán olvashatjuk:

„Alapvető feltétele ez a gazdálkodásban és a fejlesztési politikában a *műkedvelő* és szubjektivista magatartás letörésének.”

A kongresszusi küldött, aki a jobb, könnyebb megértés végett kapta kézhez magyarul, vagyis anyanyelvén a határozattervezetet, most törheti a fejét azon, hogy vajon milyen is lehet a gazdálkodásban és a fejlesztési politikában a *műkedvelő* magatartás. A fordítás szerbhorvát nyelvről történt. Hogy az anyanyelvünkön olvasott szöveget megérthessük, az eredetit is segítségül kell hívnunk. A szóban forgó mondat így hangzik:

„To je bitan uslov za suzbijanje *voluntarističkog* i subjektivističkog ponašanja u poslovanju i razvojnjoj politici.” A fordító tehát úgy találta, hogy a *műkedvelő* lesz a *voluntarističkog* legjobb magyar megfelelője.

Hogy miért?, azon nem sokat tételődhet az olvasó, a 34. oldalon többszöri elolvasás után sem érti az alábbi mondatot:

„Átképzéssel kell feltételeket teremteni a *hiányszakmát* választott munkások produktív foglalkoztatásához.”

Minél többször olvassuk, annál erősebb lesz a gyanúnk, hogy ha nem másról, súlyos félreértésről lehet szó, hiszen ilyen, a mondatba foglalt állítás semmiképpen sem kerülhetett a kongresszusi határozat tervezetébe, mert miért kellene átképezni azokat, akik éppenséggel hiányszakmát választottak, akikre nagyon is nagy szükség van hiányszakmában. Itt is csak az eredeti, a szerbhorvát szöveg segítségével tudunk boldogulni:

„Prekvalifikacijom treba stvarati uslove za produktivno zapošljavanje radnika *suficitarnih* zanimanja.”

Így már van értelme a mondatnak. A talány, hogy a fordító miért gondolta, hogy a *suficitarnih zanimanja* kifejezésnek a magyarban a *hiányszakma* felel meg (vagyis a helyesnek éppen a fordítottja), s hogy lehet, hogy az ilyen elírásokat nem veszi észre sem a lektor, sem a szerkesztő még ilyen esetekben sem, amikor — mint fentebb utaltunk rá — a munka jelentőségének megfelelően fokozott figyelemmel és erőfeszítéssel folyik a fordítás, a lektorálás és szerkesztés.

Persze, hibák mindig voltak, lesznek is, az idézetekhez hasonló súlyos elírások is elkerülhetetlenek; úgy látszik, még a gondosan előkészített, jól megszervezett munkával sem tudunk megszabadulni tőlük.

S noha ezek nagymértékben csökkentik a szóban forgó feladatokon dolgozók munkájának eredményét, nagyobb figyelmet érdemelnek azok a hibák, fordítási fogyatékoságok, amelyek elsősorban a mondat szerkesztésben nyilvánulnak meg, s amelyek következtében a határozat tervezetének szövege igen nehezen érthető.

A részletes elemzés helyett most csak néhány idézet állításunk érzékeltetésére, s annak illusztrálására, micsoda zavaros szöveget kapunk, ha a fordító nem veszi figyelembe, nem alkalmazza a magyar nyelv szabályait, ha ennek mellőzésével állítja egymás mellé a tagmondatokat. Ilyenkor az idegenszerű mondat szerkesztés következtében csak nehezen vagy egyáltalán nem lehet kihámozni a mondanivalót.

Általában jellemző, hogy a magyar szöveg jóval hosszabb, mint a szerbhorvát, egy-egy bekezdés is egy-két-három sorral terjedelmesebb a fordításban, mint az eredetiben. Ennek egyik oka lehet, hogy a fordítók előszeretettel alkalmazták az úgynevezett terpeszkedő igéket, két vagy három szóval fejezték ki azt, amihez egy is elegendő lett volna. Többen felhívták már rá a figyelmet, hogy a bürokrata nyelvre jellemző ez a jelenség.

„A kommunisták kötelessége minden társulmunka-szervezetben, a kapcsolatfelvétel és a társulás minden formájában, hogy ösztönözzék és fejlesszék a munkások felelősségét a *társadalmi tulajdont képező eszközök* ésszerűbb irányításával *kapcsolatban*, ami olyan *társadalmasított holt munkát jelent*, ami mind nagyobb szerepet játszik a termelőerők fokozásában és a szocialista öngazgatási *termelői* viszonyok működésében. A

dolgozóknak a társult munkában hatékony *ellenőrzésre kell szert tenniük* a bővített újratermelés eszközeinek használata és felhasználása felett.”

Szokatlan s zavarólag hat az *ellenőrzésre tesz szert* szerkezet, de fölöslegesen bővíti is a mondatot, egyrészt azzal, hogy egy helyett három szóval fejezi ki az állítmányt, másrészt az *ellenőriz* ige alkalmazásával feleslegessé válna a mondatzáró névutó is. (A fenti idézetben több más helytelen megoldást is észrevehet az olvasó: a termelőerőket például nem fokozzuk, fokozni lehet a munkatempót, a termelékenységet, a kivített stb. Nagyobb baj, hogy a többszörösen összetett mondat tagjai között nincs meg az a mondatszerkesztési szabályokra alapozott viszony, amely lehetővé tehetné az olvasó számára a gondolat megértését. Nem tudhatjuk például pontosan, hogy az első mellékmondat *ami* kötőszava az előző mondat melyik részére, fogalmára vonatkozik: a *társadalmi tulajdont képező eszközökre* vagy pedig az *ésszerűbb irányításra*, netalán a *munkások felelősségére*. Sejthetjük csak, hogy a társadalmiasított holt munka alighanem a társadalmi tulajdont képező eszközökre vonatkozik.)

Az előbb szóvá tett terjengősségre itt is találtunk nem egy példát: miért tulajdont *képező*, miért holt munkát *jelent*, miért ésszerűbb irányításával *kapcsolatban*.

Ugyancsak erre a jelenségre utal az alábbi egyszerű mondat is:

„Határozott ösztönzésben és támogatásban *kell részesíteni* ezeket a folyamatokat a gazdaságpolitikával.”

E rövid mondatban több homályosító, a megértést megnehezítő hiba is található. A *részesíteni* igenevet nyomban kihagyhatjuk, az *ösztönözni* és *támogatni kell* változat nemcsak rövidebb, hanem világosabb, érthetőbb is, ezzel ugyanis a *határozott* jelző helyett *határozottan* határozót alkalmazunk, s a *határozottan ösztönözni kell* szerkezet már egyértelmű, az olvasónak nem okoz fejtörést, mint az alkalmazott jelzős szerkezet, *határozott ösztönzésben*, ahol a melléknévi igenév a névszósított igék mellett egyáltalán nem jelenti azt, hogy a szerzők itt a cselekmény erőteljességét kívánták hangsúlyozni.

A névszósítás mint a cselekmény elszemélytelenítésének egyik formája és eszköze igen elburjánzott a politikai nyelvben, a beszéd, a szöveg ezzel vesztit kifejező erejéből, érthető a nyelvészek figyelmeztetése, hogy óvakodjunk a fölösleges névszósítástól, ugyancsak a cselekmény elszemélytelenítésétől. A fordítók rendszerint arra hivatkoznak, hogy az ilyen szerkezetek, amikor nem ismerjük az alanyt, illetve amikor az állítmány többes szám harmadik személyben áll, igen elterjedtek a szerbhorvát nyelvben, s ezek átültetése ígésített szerkezettel sokszor lehetetlen. Annál különösebb, hogy az idézett mondat szerbhorvát változatában van alany, és semmi akadálya sem lett volna, hogy a magyar fordítás is ezt a szerkezetet alkalmazza.

„Ekonomska politika te procese treba odlučno da stimuliše i podržava.”

A mondat szórendje is kifogásolható, a *gazdaságpolitikával* semmiképpen sem kerülhet az utolsó helyre. Az alkalmazott megoldás szerint akár el is hagyhatnánk, a legjelentéktelenebb bővítménynek tűnik, már előtte

pontot tehetnénk a mondat végére. Nem véletlen, hogy a határozatok szerkesztői megnevezik az alanyt, a gazdaságpolitika elé fontos feladatokat állítanak, tehát az akkor nem maradhat ismeretlen, s nem kerülhet a tárgy után a mondat végére sem.

Az igék hasonló névszósítása, az állítmány, illetve a mondat terjen-gössé duzzasztása jellemzi az alábbi mondatot is:

„Alapvetően szükséges a köztársaságok és autonóm tartományok meg-állapodásának tökéletesítése a föderáció keretében, hogy gyorsabban és hatékonyabban *végezzék el* az egyes közös érdekek és szükségletek *egy-behangolását és megoldását*. A kommunistáknak nyíltan szembe kell sze-gülniük a partikularista érdekek politikai nyomássá történő kifejleszté-sével.” (28)

A *végezzék el* itt is teljesen fölösleges, az *egybehangolás, megoldás* helyett is használhatnánk *igét, főnévi igenevet, s a megállapodás, tökéle-tesítés, a két főnevesített ige is fölöslegesen személyteleníti, szürkíti el a szöveget. Annál is inkább lehetőség lett volna a jobb megoldásra, mert a szerb eredeti így kezdődik: Neophodno je unaprediti... A neophodno kifejezést sem kellett volna az *alapvetően szükséges* két szóval fordítani. S ahhoz, hogy a kommunisták valóban nyíltan szembeszegülhessenek a *partikularista érdekek politikai nyomássá történő kifejlesztésével, szem-beszegülésük célját sokkal világosabban, érthetőbben kellene megfogal-mazni.**

Csak még egy-két példát a nyakatekert, terjen-gős mondat szerkesztésre:

„A küldöttviszonyok fejlődése, valamint azon lehetőségek kiszélesítése, hogy a dolgozók és polgárok közvetlenül *végezzék a hatalom és az ön-igazgatás gyakorlását*, megköveteli a kommunistáktól, hogy szerepvál-lalásukkal hozzájáruljanak ahhoz, hogy a politikai rendszer minden in-tézményében ápolják és fejlesszék a kollektív munkát, döntéshozatalt és felelősséget.” (41)

Nyelvérzékünk romlására is utalhat ez a példa. Általában a *hatalmat* gyakorolják, az *önigazgat* igét sem használjuk, alkotmányunk az *önigaz-gatás gyakorlását* kapcsolatot használja, de hogy a fordító még ezzel az összetett alakkal se legyen megelégedve, s a *gyakorol* igét főnevesítve a *végezzék* igét használja állítmányként, ez csak azt bizonyítja, hogy a fordító, a lektor, a szerkesztő nyelvérzéke is tompul, nem érzi a hibát, nem torpan meg az idegenszerű megoldás előtt, átfut rajta.

A *végzik* ige tovakodik fölöslegesen állítmánynak az alábbi mondatba is, ugyanabban a mondatban találkozunk olyan esettel is, amikor a for-dító más igét használ helyette, noha éppen az lett volna a legmegfe-lelőbb.

„A Kommunista Szövetség eszmei-politikai tevékenységével hozzájá-rul ahhoz, hogy a föderáció minden szerve következetesen *valóra váltsa* az alkotmánnyal kialakított funkcióit, abból kiindulva, hogy szélesebb körben és következetesebben érvényesüljön a JSZSZK Képviselőházának Köztársaságok és Tartományok Tanácsa, valamint egyéb küldött-testüle-tei, mint olyan helyek, ahol a köztársaságok és autonóm tartományok ér-

dekeinek egyeztetését és megbeszéléseiket végzik, s ugyanakkor fellép az olyan jelenségek ellen, hogy e téren megkerüljék a küldötti mechanizmust, hogy az álláspontok egyeztetését a végrehajtó szervekre ruházzák át.”

Miért ragaszkodik a fordító az egyeztetést végez, megbeszélést végez, egybehangolást végez szerkezetekhez, mikor ezek helytelenek, s mentségére vagy legalább magyarázatként az sem állhat, hogy a szerbhorvát eredetiben is hasonló szókapcsolatokat talált s azokat adta vissza tükörfordításban? Az sem mondható szerencsés megoldásnak, hogy a *vrše svoje funkcije* szerkezetet így fordítja: *valóra váltsa funkcióit*. Itt éppen a *végez* lett volna a megfelelő. (Értelmező szótár). A fordító talán maga is sokallta már a *végez* ige használatát, de nem ott hagyta ki, ahol fölösleges volt, hanem ott, ahol éppen a helye lett volna.

„A személytelenséget kedvelő hivatalos nyelvből terjedt el — főként a sajtóban, az értelmező prózában, az előadói stílusban és a szaknyelvekben — a szenvedő igealakoknak terjengős szerkezetekkel való helyettesítése. Az ilyen, ún. *terpeszkedő kifejezések* rendszerint a mondat természetes alapigéjének *-ás, -és* (vagy *-at, -et*) képzős főnévi származékából és egy „segéd”-igéből állnak; az utóbbit ugyanis szinte jelentéstartalma nélkül használják, pusztán igésítő funkciója van, ill. az, hogy a szenvedő vagy a személytelen szemlélet jelzésének alaki eszköze legyen.” (Kovalovszky Miklós: *Nyelvfejlődés...*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 103. old.)

Az eddigi példákból is látszik, hogy az összetett nyelvi alakok hibás használata, s ennek következtében a fölösleges szerkezeti bővülés az állítmány mellett befolyásolja a mondat többi részének, sőt több mondat egymáshoz kapcsolódásának a módját is, tehát az egy mondatrésznél alkalmazott idegenszerű megoldás következtében a fordító kénytelen olyan szintaktikai szerkesztésmódot alkalmazni — ez pedig meghatározza a mondat egészen túli, a mondat fölötti szint, vagyis a szövegegész megszerkesztettségét is —, amely fölöslegesen bonyolulttá, nehezen érthetővé teszi a szöveget.

A szóban forgó határozattervezetből megannyi példát vehetnénk még annak érzékeltetésére, hogy a magyartalan mondat szerkesztési módok következtében mennyire elhomályosul egy-egy mondat értelme. Az ilyen mondatokból, szövegrészekből álló kiadvány tulajdonképpen nem éri el célját, ahelyett, hogy megkönnyítené, inkább megnehezíti a megértést.

„Minden subjektív tényezőnek a szerepvállalására szükség van, hogy a társadalmi szektorba élni tudjunk az alapvető növénykultúrák hozamainak és az állattenyésztés jelentős fejlesztését *biztosító* lehetőségekkel, *persze azzal, hogy egyidejűleg biztosítani* tudjuk az olcsó hazai *jószág-takarmányt*.” (31. oldal)

Érdemes idézni a mondat szerbhorvát megfelelőjét is:

„Neophodno je angažovanje svih subjektivnih snaga da se iskoriste uslovi za znatno povećanje prinosa osnovnih ratarskih kultura i stočarske proizvodnje u društvenom sektoru, uz obezbeđenje jeftine domaće stočne hrane.”

Mindenekelőtt, ami a legszembetűnőbb: a szerbhorvát két szóval jelöli a takarmányt — *stočna hrana*, a magyarban azonban a *jószág* előtag teljesen fölösleges, a *takarmány* önmagában is egyértelműen jelöli a megfelelő valóság tartalmát.

Annál több nehézséget okoz a *hogy* kötőszóval bevezetett mellékmondat értelmezése: hogy a társadalmi szektorban élni tudjunk az alapvető növénykultúrák hozamainak és az állattenyésztés jelentős fejlesztését biztosító lehetőségekkel. A mellékmondat állítmánya: *élni tudjunk*, szerb megfelelője: *se iskoristi*. A fordító itt is összetett nyelvi alakokkal fejezte ki az állítmányt, noha az egyszerűbb, az egyszavas *kibasználjuk* is legalább olyan megfelelő lett volna. Az állítmányhoz kapcsolódó bővítmények hibás viszonyítása, a szavak nem megfelelő beszerkesztése okozza a zavart.

Ezt állítjuk: *hogy élni tudjunk*

mivel: *a lehetőségekkel.*

A lehetőségek sokfélék lehetnek, itt a határozó előtt álló szerkezet jelöli ki, hogy az *állattenyésztés jelentős fejlesztését biztosító* lehetőségekről van szó. A szerbhorvátban nyoma sincs a *fejlesztés* és a *biztosító* megfelelőjének, itt is tartalmatlan szófölséggel találjuk szembe magunkat. Az eredeti szöveg a növénykultúrák hozamainak növeléséről, illetve a hozamnövelési lehetőségekről beszél. A fordító számára az jelenthette a legnehezebb feladatot, hogy miként vonatkoztassa a *hozam* szót a növénykultúrákra is, az állattenyésztésre is (hozamokról ugyanis inkább csak a növénytermesztésben beszélünk), ezért szétválasztotta őket, így kaptuk a nehézkes kettős szerkezetet: a növénykultúrák hozamainak jelentős fejlődését biztosító lehetőségekkel,

és:

az állattenyésztés jelenős fejlődését biztosító lehetőségekkel, amikor is a hozamok csak a növénykultúrákra vonatkoznak, méghozzá nem *növelni* kell őket, ami pedig a helyes, hanem *fejlesztteni*, mintha ez a divatos szó mindenre vonatkoztatható lenne.

A mondat következő része: *persze azzal, hogy egyidejűleg* — ugyancsak fölösleges szószaporítás, négy szó, a szerbhorvát megfelelője az egyetlen *uz*. A fordító által használt négy szó közül egyre sincs szükség, a *biztosítani tudjuk* összetett nyelvi alakú állítmány ugyancsak egyszerűsíthető. Az összetett mondatnak ez, az utolsó része tizenegy szóból áll: *persze azzal, hogy egyidejűleg biztosítani tudjuk az olcsó hazai jószág-takarmányt is*. A szavak száma felére csökkenthető anélkül, hogy ez az értetőség rovására menne: *biztosítva az olcsó hazai takarmányt*.

Elgondolkodtató, hogy fontos okmányok fordításakor megengedhető-e akkora szabadság, amely a zavaros mondatszerkesztés, a megannyi idegenszerűség mellett az információnak az eredetitől való eltérésében is megnyilvánul.

„A gazdaságpolitika meghatározásának és végrehajtásának módszerében és eszközeiben végrehajtott minőségi változásokkal kell serkenteni a gazdasági stabilizációs politika valóra váltását. Ennek érdekében fokozni

kell a *minőségi alapokra helyezett termelést*, a piac rendszeres ellátását az újratermeléshez szükséges termékekkel és az alapvető közfogyasztási cikkekkel, *de különösképpen a kivitelre irányuló termelést.*” (29. oldal)

Csak a második mondat szerbhorvát eredetijét idézzük:

„U tom cilju potrebno je povećavanje proizvodnje na kvalitetnim osnovama, redovno snabdevanje tržišta proizvodima za reprodukciju i osnovnim robama široke potrošnje, a posebno za povećanje proizvodnje za izvoz.”

Az eredeti szövegben az állítás az, hogy *szükséges*, ez pedig vonatkozik a termelés növelésére, a piac rendszeres ellátására, s itt még külön hangsúlyt kap a kivitelre irányuló termelés.

A magyar szövegben az állítás: *fokozni kell*, vagyis ami az eredetiben csak a termelésre vonatkozik (povećanje proizvodnje), azt a fordító a piac ellátására is vonatkoztatja, azt már nem írhatta, hogy növelni kell a piac ellátását, ezért fordította a *povećanje* kifejezést a *fokozni* szóval a *növelni* helyett. Így aki magyarul olvasta a határozatok tervezetét, az ezt az információt kapta: *fokozni kell a piac rendszeres ellátását . . .*, ami talán mégsem ugyanazt jelenti, mint az eredeti: *szükséges a piac rendszeres ellátása . . .* Semmiképpen sem fogadható el megfelelőnek a mondat befejező részének magyar értelmezése: *fokozni kell . . . de különösképpen a kivitelre irányuló termelést.* Egyáltalán nem a kivitel fokozásáról van szó, a szöveg összeállító a piac rendszeres ellátásának szükségességét kívánták hangsúlyozni, különös nyomatékot adva a kivitel növelését szolgáló termelés újratermelési anyagokkal való ellátásának.

Kérdés még, mennyire szolgálják a világosabb beszédet, a könnyebb megértést az idézett szöveg e szerkezetei:

A gazdaságpolitika meghatározásának és végrehajtásának módszerében és eszközeiben *végrehajtott* minőségi változásokkal . . .

Vagy:

Ennek érdekében *fokozni kell a minőségi alapokra helyezett termelést . . .*

A melléknévi igenév jelzői használata mindkét esetben fölösleges, elhagyásukkal egyszerűsödne a szerkezet. Ugyanebben a mondatban: az újratermeléshez *szükséges* termékekkel — a *szükséges* elhagyása áttekinthetőbbé teszi az igen zavaros mondatot.

Az aránylag rövid mondatok is sokszor egész sor idegenszerűségekre szolgálnak példával.

„A kongresszus felhívja a figyelmet arra a tényre, hogy gyökeres *változtatást kell eszközölni* a veszteségekhez és a kifizetődőség *határán megvalósuló* gazdálkodáshoz való viszonyulásunkon.” (29.) Nem vitás, hogy nem kell *változtatást eszközölni*, elegendő csak *változtatni* a viszonyulásunkon. Nyakatekert szerkezet a mondat befejező része is: a *kifizetődőség határán megvalósuló* gazdálkodáshoz való viszonyulásunkon.

Ügyszólván teljesen értelmetlen az alábbi mondat:

„Ez után *lehetővé teheti* az élelmiszer-termelés *jelentősebb fokozását*, vagyis a gazdasági stabilizáció egyik alapvető céljának *valóra váltását*, a

mind nagyobb hazai kereslet *kielégítését* és a fizetési mérlegben jelentkező gondok megoldásában jelentős tényező *kialakítását*.” (30. oldal)

S íme az eredeti szöveg:

„To treba da omogući znatniji porast proizvodnje hrane kao jednog od osnovnih ciljeva ekonomske stabilizacije i bitnog faktora za zadovoljavanje sve veće domaće potražnje i rešavanja problema platnog bilansa.”

A magyar szövegben azt állítjuk, hogy ez *lehetővé teheti*, az állítmányhoz négy tárgy kapcsolódik (valójában négy névszósított ige): *fokozását, valóra váltását, kielégítését* és *kialakítását*. A szerbhorvát nyelvű mondatban az állítmány után csak egy tárgy következik: a *termelés növelését* vagy *fokozását*, a mondat többi része csak ezt értelmezi, ennek a jelentőségét taglalja, ugyanis az élelmiszer-termelés fokozása a gazdasági stabilizáció egyik alapvető célja (ennek a valóra váltásáról azonban szó sincs az eredeti szövegben, csak a magyar változatba került bele), a tervezet összeállítói a hazai kereslet *kielégítését* sem kívánták ebben a szerkezetben taglalni, még kevésbé foglalkoznak a jelentős tényező *kialakításával*. Itt az élelmiszer-termelésről van szó, arról is, *többek között*, mint a mind nagyobb hazai kereslet kielégítésének és a fizetési mérleg problémája megoldásának lényeges tényezőjéről. A *tényező* jelen van, de hogy mi teheti lehetővé a *kialakítását*, azt nehéz kideríteni.

„A kongresszus arra is felhívja a figyelmet, hogy alaposan *fel kell mérni* az adórendszert és más illetékeket, hogy olyan módon *változtassunk* rajta, amivel *lehetővé tesszik* a munkások öngazgatási helyzetének *megszilárdítását*, az áru-pénzügyi viszonyok *egybehangolását*, a gazdasági fejlődés és a gazdasági stabilizációs politika *megvalósítását*.” (24. oldal)

Az adórendszert talán nem felmérni kell, inkább *felülvizsgálni* az *adók és más illetékek rendszerét* (preispitati sistem poreza i drugih dažbina), a *robnonovčani odnosi* magyar megfelelője is inkább talán az *áru- és pénzviszonyok* (s nem pénzügyi viszonyok), elkerülhető lenne az egymás után következő két mellékmondat *hogy* kötőszóval való kezdése, de mindenekelőtt szükséges lenne az állítmányként szereplő igék ragos alakjainak összehangolása: az első, a főmondatban a *kongresszus* az alany, az állítmány egyes szám harmadik személyben szerepel, a következő tagmondatban nem ismerjük az alanyt, az állítmány ugyancsak egyes szám harmadik személyben áll, az ezt követő mellékmondatban az igei állítmány többes szám első személyben szerepel (tehát: *mi* változtassunk rajta), a következőben megint ismeretlen valakik, többes szám harmadik személy, végzik a cselekményt. Egy összetett mondat, egy gondolatmenet, s találja ki az olvasó, kinek kell felmérni az adórendszert, kinek kell megváltoztatni, kinek lehetővé tenni a munkások öngazgatási helyzetének megszilárdítását.

Idézhetnénk még a példamondatokat, a hibák legkülönbözőbb típusait mutathatnánk ki, de most nem célunk a szóban forgó okmány fordításának tüzetes elemzése, a kiragadott idézetek is elegendők ahhoz, hogy in-

dokolttá váljon a kérdés: Mi az oka, hogy ez a fontos okmány ilyen magyartalan, zavaros, nehezen érthető fordításban került az olvasó elé, mulasztásról van itt szó, vagy azon túlmutató, általánosabb jelenségről, a mozgalmi, politikai nyelv elbürokratizálódásáról, ami nemcsak a mi közösségünk nyelvhasználatára jellemző.

Ne találgassuk a választ, nézzük, mit mondanak a kérdésről a nyelvészek.

*

„Mai írásunk, beszédünk jellemzője, hogy gyakran elvontan, homályosan, nehézkesen, körülményesen, egyszerűen: nem elég világosan fejezzük ki magunkat. A mondanivaló összetettebbé, bonyolultabbá válásának megfelelően — érthető módon — szaporodnak a többszörösen összetett mondatok, amelyekben ráadásul az egyes tagmondatok is több mellé- és alárendelt szerkezetet tartalmaznak. Sajnos azonban ezzel együtt — mindenekelőtt a tudományos nyelvben, a szakmai szövegekben, de még a sajtóban is — nő az agyonzsúfolt, áttekinthetetlen és ezért homályban maradó mondatok száma.” (Szathmári István: Megjegyzések az Üzenet című folyóirat nyelvéről és stílusáról)

„Már a tükörszavak között is jócskán találtunk olyanokat, melyek a magyaros szemléletől idegenek, nem tartalmaznak olyan képet, mely nyelvünk szokásaihoz idomul és a magyar gondolkodásba beleillik. Még fokozottabban áll ez az idegenből átültetett szerkezetekre. Míg az egyes szavak, ha nem kívánatosak is, legföljebb apró, elmosódó foltocskák nyelvünkön, az idegen szerkezetek mélyebben hasítanak bele a nyelv testébe, előnytelenül módosítják a szellemét, azaz a kifejezés mögött meghúzódó gondolkodásmódot. Sokszor ezek az idegen fordulatok abba a csoportba tartoznak, melyek a fontoskodó, körülményeskedő kifejezésmódot helyettesítik be az egyszerű és világos beszédmódba.”

(Bárczi Géza: Nyelvművelésünk. Gondolat, Budapest, 62. old.)

„A kifejezőkészlet körében igen gyakori a fölösleges szerkezeti bővülés, amikor minden különösebb szükség nélkül, eredetieskedésből, majd utánzásból és divatból felváltja az egyszerű, természetes, világos kifejezésmódot az összetett, bonyolult és éppen szokatlansága miatt sok ember előtt homályos körülírás. Ebbe sokszor belejátszik idegen hatás is. Különösen a hivatalos és a közéleti nyelvhasználatban, a sajtó és a tömeg-tájékoztatás nyelvében, valamint az értekező stílusban terjedtek el ezek a kifejezések. Részben a személytelenségre való törekvés szülte őket, részben pedig az a nézet, hogy a hivatalosság, a nyilvánosságnak szánt közlés és a műveltség terjesztése valami sajátos nyelvhasználatot kíván, amely nem lehet azonos a mindennapokéval, a köznéppel természetes, egyszerű beszédével. Így különítette el magát nyakatekert nyelvének tiszteletet gerjesztő homályával a hivatal és a tudomány a néptől.”

(Kovalovszky Miklós: Nyelvfejlődés — Nyelvhelyesség. Akadémiai Kiadó, Budapest, 183. old.)

„A nyelvtani eszközök a szókinccsnél lassabban bár, de ugyancsak bővülnek, így igekötőink, határozóink, a mondatfajták és mondatformák. Az utóbbi években, némi tétovázás, botladozás után, bizonyos stílusrétegekben, így a tudományos, a politikai művekben, előadásokban, a publicisztikában új nyelvi megformálások alakulnak ki, s nemegyszer korábban hibáztatott vagy pongyolának tartott elemek új jelentést, funkciót verekednek ki maguknak. Úgy látszik, kezd elterjedni egy nagyobb gondolati, szintagmatikus egységeket átfogó szerkesztési mód...”

(Bencédy József: Nyelvművelő tanácsok. Tankönyvkiadó, Budapest, 6. old.)

„Nas danas pritiskuje poplava birokratskog i konferencijaškog izražavanja, svet se sve više navikava da beži od neposrednog i tačnog izraza i da se zaklanja za nezgrapne, često ponavljane formule. U narodu je ugled prirodnog govora sasvim opao, a na ceni je ukalupljena reč, u kojoj se gleda znak obrazovanja ili društvenog uspeha. Od svega toga stradaju izražajna sposobnost i lepota našeg jezika. Šteta je duboka i posledice će biti dugotrajne.”

(Pavle Ivić, Politika, 1981.)

„Egyébként is meglepő, ellentétes kettősség van a nyelvben, pontosabban: nem a rendszerben, hanem használatában, élő, egyéni megnyilvánulásában, az élőszóbeli és írott „nyelvművekben”: az, hogy a közlés rövidségére, a kifejezés alaki egyszerűsödésére, vagyis a nyelvi gazdaságosságra való s napjainkra különösen jellemző törekvés minduntalan szembe kerül a nyelvi kifejezésformák és szerkezetek bonyolultabbá, összetettebbé válásával, terjengőségével, amely látszólag ellentmond a célszerűségi elvnek. Az újszerű formák ösztönös keresése, a bonyolultabb gondolat-tartalmak és logikai viszonyok kifejezésének és a tartalmi finomításának igénye mellett az információelmélet is megokolja ezt a tényt, dialektikus kettősséggé avatván az ellentmondást.

A nyelvi e n t r ó p i a, vagyis a közlésnek a gazdaságosságra, a rövidségre, a minél célszerűbb kommunikációra törekvéssel elért hatékonysága — különféle nyelvekben végzett vizsgálatok és számítások szerint — általában egyensúlyban van a nyelv működésének, az új nyelvi alakulatok létrejöttének másik sarktenyezőjével, a redundanciával, azaz a bonyolultabb, terjengősebb kifejezőeszközök használatával.”

(Kovalovszky M. I. m. 11. old.)

„Tomba József idézett tanulmányában alaposan jellemzi a reformkor mondat szerkesztését, annak számtalan árnyalati sajátosságát...”

A rövidítés igényét elsősorban a *való* szóval alkotott határozós szerkezetek háttérbe szorulásán mérhetjük le. Helyüket jelzős szerkezetek foglalják el. Ezekben a jelző szerepét a határozóragos névszóból *-i* képzővel alkotott melléknév tölti be.”

(N. Dely Zsuzsa: A fiatal Jókai nyelve. Akadémiai Kiadó, 49. old.)

Franc Šetinc: „Isto smo tako saglasni sa ocenom da u redakcijama moraju posvetiti još veću pažnju lepomu slovenačkom jeziku. To se posebno odnosi na televiziju koja kao savremeni medijum vrši izuzetno značaj-

jan uticaj na jezičku kulturu, odnosno nekulturu Slovenaca. Ne samo lektori, već i urednici pojedinih rubrika i emisija moraju biti suodgovorni za slovenački jezik. Ko radi među ljudima i sa ljudima mora ono što želi da saopšti — da kaže jasno i bez zamagljivanja. To, razumljivo, ne važi samo za govore već i za politička dokumenta, pa bilo da se radi o nekoj društveno-političkoj organizaciji, udruženju, ili o društvu. To se odnosi u podjednako meri na novinara kao i na političara, na stručnjaka i naučnika, kojima je jezik . . . svakodnevno oružje.”

(Franc Šetinc: O ulozi jezičkog suda. Politika, 1982. II 20.)

Dubravko Škiljan: „Osim toga postoji još jedan razlog, mnogo dublje povezan s osnovnim pravcem razvoja našeg društva. Naime u težnji za potpunim ostvarenjem samoupravnih odnosa u svim segmentima društva, politika se — i teoretski i, bar djelomično, praktički — iz svoje izdvojene sfere sve više pretače u sve oblike života i obuhvaća sve veći broj sudionika: da bismo se u tu uvjerali, dovoljno je pogledati koliki je broj delegata izabran na poslednjim izborima. Budući da je jezik politike (ma kako nejasna bila u ovom trenutku definicija te sintagme) oduvijek, zajedno s jezikom administracije i obrazovanja, težio za tim da bude blizak standardnom jeziku, golem broj onih koji se, na ovaj ili onaj način, uključuju u politički život, ima potrebu da ovlada standardnim jezikom kako bi ravnopravno sudjelovao u procesima političke komunikacije. Ovdje dolazimo do zanimljivog fenomena koji vrijedi bar uz put spomenuti, dio onih koji žele komunicirati standardnim jezikom smatra da upravo jezik politike predstavlja njegov osnovni obrazac, pa ga nenamjerno ili namjerno prenose i u druge sfere života; a sam jezik politike još uvijek, dakako, nosi u sebi mnogobrojne tragove izdvojenosti ovog oblika čovjekove društvene djelatnosti, tako da se on zapravo velikim dijelom neprestano reproducira kao zaseban (na planu izraza specifičan a na planu sadržaja često mistificiran) jezički sistem koji je u osnovi nepogodan za realnu komunikaciju.” (Naše teme, 1982/5)

Az idézett gondolatokból egyértelműen kiderül, a nyelv állandóan változik, csak így tudja kifejezni a változó társadalmat, s mivel a valóság egyre bonyolultabbá, összetettebbé válik, mindig többet és többet ismerünk meg belőle, nemcsak új tények jönnek létre, hanem új viszonyok is, ezek kifejezésére a nyelvnek újabb, a meglevőknél bonyolultabb eszközökre, formákra van szüksége. A nyelvészek rámutatnak arra is, hogy nyelvünkben, különösen egyes rétegekben elszaporodnak a körülírásos, terjengős, a megértést megnehezítő formák, a többszörösen összetett mondatok, s olyan szerkezetek, amelyek nincsenek összhangban a magyar nyelv sajátos fejlődési törvényeivel. Mások arra hívják fel a figyelmet, hogy a nyelv fejlődésében tapasztalható bizonyos egyensúlyra való törekvés: a bonyolultabb, nehezkesebb kifejezőeszközök használata mellett érvényesül a rövideg, a gazdaságosság elve is. Eszerint nem kell attól tartani, hogy a nyelvben majd aránytalanul elszaporodnak a redundans elemek, az entrópia igénye, ennek érvényesülése ellensúlyozza, megakadályozza a torzulást.

Igy van ez általában a nyelvekben, kérdés most, érvényesül-e ez a törvényszerűség a mi közösségünk nyelvhasználatában, vagy nálunk a sajátos körülmények között, ez a törvényszerűség nem érvényesülhet, az entrópia igénye esetleg csak részben juthat kifejezésre, minek folytán egy sajátos (torzulásokkal hordozó) nyelvallapot alakulhat ki, s az egyensúly helyreállításához esetleg külön eszközöket kell alkalmazni, tervszerű tevékenységet folytatni.

Nyelvünk állapota, fejlődése szempontjából nem mindegy, milyen választ kapunk a kérdésre. A fenti példákból már láthattuk, hogy politikai életünk nyelvében igen sok a redundans elem, a tartalmatlan szófölösleg, s ez sokszor megnehezíti a nyelv alapvető funkciójának érvényesülését.

Noha ez a jelenség más nyelvekben, így a szerbhorvátban is igen elterjedt, a nyelv természetes fejlődésében és az elszaporodó szabálytalanságok, idegenszerűségek elleni küzdelem módszereiben és eredményességében azonban különbségek lehetnek az egyes nyelvek között, sőt a körülményektől függően az azonos nyelvet beszélők egyes közösségei között. A sajtó, a mozgalmi élet, a hivatal, az iskola gyakorlatában nálunk sok a fordítás, természetes viszont, hogy a forrásnyelv befolyásolja a fordító nyelvezetét, az eredeti szövegnek a célnyelvre való átültetésekor sokszor átveszi az idegenszerű mondat szerkezetet, szolgálai hűséggel alkalmazza a lefordítandó kifejezésekhez kapcsolódó viszonyrendszert, s az ilyen, szinte észrevétlenül beszivárgó idegenszerűségek mindenképpen befolyásolják nyelvhasználatunkat. Olyan tényező ez, amellyel számolnunk kell az általános nyelvfejlődési törvényszerűségek érvényesülési lehetőségeinek megítélésakor.

A szerkesztőségi újságíró, fordító napról napra szembe találja magát a feladattal: újabb jelenségek, viszonyok jelölésére találjon megfelelő szavakat, szó szerkezeteket, illetve az ilyen jellegű szerbhorvát nyelvű szavaknak magyar megfelelőket. Nem csoda, hogy a kérdéssel való intézményes foglalkozás híján, a megfelelő szótárak hiánya vagy mellőzése miatt a szerkesztőségi dolgozók a napi hajszában nem találják meg mindig a legjobb megoldást, hogy a társadalmi-politikai és gazdasági élet egyes jelenségeinek és viszonyainak jelölésére a nyelvi interferencia folytán olyan szavakat, szerkezeteket alkalmaznak, amelyekről később kiderül, hogy nem tudnak beilleszkedni nyelvünk rendszerébe.

Ennek tudhatjuk be a fenti idézetekben is látható idegenszerűségek, nehézkes, körülményeskedő szerkezetek elszaporodását, amit csak részben magyarázhatunk a valóságviszonyok bonyolultabbá válásával.

Ez azonban csak sajátosság, a helyzetünkben eredő körülmény, amit a nyelvi jelenségek megítélésakor figyelembe kell venni, a kérdés az, hogy az általános törvényszerűség: a nyelvben működik a redundancia és az entrópia egyensúlyba hozására irányuló törekvés, hogy ez a törekvés érvényesülhet-e nyelvünkben is, tehát létrejön-e az egyensúly, vagy nyelvünk állapotának, nyelvhasználatunknak a vizsgálata éppen azt mutatja, hogy a redundans elemek jutnak túlsúlyba a nyelvi gazdaságosságra való törekvés rovására.

A kérdés vizsgálatához jó alapul szolgálhat *önigazgatás* szavunk keletkezése, alakváltozása s a vele kapcsolatos szó szerkezetek. Az elmúlt harminc év szövegeit vizsgálva képet kaphatunk a mozgalmi-politikai élet és a sajtó nyelvének fejlődési tendenciáiról. A dolgozatunk kezdetén idézett példamondatok alapján arra következtethetünk, hogy nagymértékű az idegenszerűségek ténhódítása, hogy sok a magyar nyelv rendszerébe beilleszkedni nem tudó szerkesztés, hogy egyre inkább tért hódít a nyelvi igénytelenség. Csak a tüzetesebb elemzés mutathatja ki, mennyire általános ez a kép, amelyet egy, az átlagosnál igényesebb munkával készült szöveg vizsgálatakor kaptunk.

Feltételezhető, hogy az *önigazgatás* megjelenésekor, fejlődésének kezdeti szakaszában a szövegek fogalmazóinak és fordítóinak is nagy nehézséget okozott az újabb, bonyolultabb valóság tartalmak, az alakuló társadalmi-gazdasági viszonyok megnevezése. A jelenségek, viszonyok jelölésére szolgáló szavak hiányában sokszor kellett a nehézkes körülíráshoz folyamodni, s a bonyolultabb szerkesztés eleve a redundans elemek elburjánzásával jár. Jellemző lehet erre már a *munkás-önigazgatásról*, a *munkásigazgatásról*, a *munkásönigazgatásról* (mindhárom változat könyvben jelent meg) szóló törvény címe is: *Az állami gazdasági vállalatoknak és felsőfokú gazdasági egyesüléseknek a munkaközösségek részéről történő igazgatásáról szóló alaptörvény (1950. június 26.)*.

Az *önigazgatás* fejlődésének kezdeti szakaszában készült szövegek, vagy ezek különböző időpontban készült fordításainak összehasonlítása alapján föltételezhetjük, valószínűnek látszik, s a tüzetesebb elemzés bizonyíthatja, hogy az elmúlt harminc évben nyelvhasználatunkban jelentkezett az igény, kifejezésre jutott a törekvés (s ennek eredményei is kimutathatóak) a bonyolult, nehézkes, körülírásos szerkezetek egyszerűsítésére, a nyelvi kifejezésformák gazdaságosabb, ésszerűbb használatára.

Az 1950. június 26-án elhangzott Tito-beszéd első két mondata egy 1963-ban megjelent kötetben így hangzik:

„*A népképviselőház ma tárgyalja meg a szocialista Jugoszlávia egyik legnagyobb jelentőségű törvénytervezetét — az állami gazdasági vállalatok és felsőbb gazdasági társulások munkásigazgatásáról szóló alaptörvény tervezetét. A törvény meghozatala a képviselőház legjelentősebb történelmi tette lesz a termelőeszközök államosításáról szóló törvény meghozatala óta.*”

1963-ban, a Forum kiadásában megjelent Tito művei sorozat 5. kötetében a beszédnek ez a része ilyen változatban látott napvilágot:

„*A képviselőház ma tárgyal a szocialista Jugoszlávia egyik legjelentősebb törvényéről, a munkásigazgatási törvény tervezetéről, amely előírja, hogy az állami gazdasági vállalatokat és a felső fokú gazdasági egyesüléseket a munkaközösség igazgassa. A termelőeszközök államosításáról szóló törvény meghozatala után ennek a törvénynek a meghozatala lesz a Népszkupstina legjelentősebb történelmi cselekedete.*”

Ugyanebben az évben jelent meg magyar nyelven a JKSZ rövid története, az előbb idézett mondatok egy részét is így fordítják le:

„... a képviselőház legjelentősebb történelmi *határozatát* a termelőeszközök államosításáról szóló törvény meghozatala óta...”

Ugyanannak a szövegnek három fordítása, három változata ugyanabban az évben, a különbségek mégis jelentősek. Milyen lehetett akkor a beszédnek közvetlenül az elhangzása után napilapunkban megjelent fordítása?

„Ma e Népszkupstina a szocialista Jugoszlávia egyik legjelentősebb törvényének tervezetét — az állami közgazdasági *vállalatoknak* és felsőbb közigazgatási *társulatoknak* a munkaközösség részéről történő igazgatásáról szóló alaptörvény tervezetét tárgyalja. E törvény meghozatala a Népszkupstina legjelentősebb történelmi cselekedete lesz a termelő eszközök államosításáról szóló törvény meghozatala óta.” (Magyar Szó, 1950. június 27.)

A sorrendben elsőként készült fordításban egyszerű, bővített, a későbbiben már alárendelt összetett mondat lesz az idézet első része. A bővített összetett mondat állítmánya, *tárgyalja*, a mondat végére kerül, mint egy példamondatként is szolgálhatna a *Nyelvművelő kézikönyv* megállapításához: (a hivatalos nyelv) „szereti egyetlen, többszörösen összetett mondatba zsúfolni a gondolatsort, a közbeékelésekkel bonyolított hosszú mondat végére hagyva az állítmányt...” és „... mintegy a hosszadalmasság csalóka ellensúlyozására — halmozott, zsúfolt jelzős és határozós szerkezeteket használ mellékmondattá oldás helyett”.

Jellemző, hogy a három változat közül csak ebben, az elsőben alkalmas a fordító ragos birtokos szerkezetet (*vállalatoknak, társulatoknak*); a merev, zsúfolt szerkezetet a Tito művei sorozatban megjelent fordítás oldja föl leginkább, de itt figyelhetjük meg a tömörségre irányuló törekvést is: itt *munkásigazgatási törvény*, ami az előbbi változatban még *munkásigazgatásáról szóló törvény*, az 1950-ben készült fordításban pedig a *munkaközösség részéről történő igazgatásáról szóló törvény*, tehát több mint egy évtizednek kellett eltelnie, mire ezt a hatszavas szerkezetet két-, illetve háromszavasra egyszerűsítettük.

*

A társadalmi átalakulás folyamatában forradalmi tett, ez volt az öngazgatási törvény meghozatala, s hatása meglátszik nemcsak a társadalmi-politikai életben, hanem a nyelvhasználatban is, elsősorban a mozgalmi-politikai élet és a sajtó nyelvében. A társadalmi események, jelenségek összefüggéséből természetszerűleg következik ez.

Egy mozgalmas, forradalmi korszak, egyszerre rengeteg új jelenség, új viszony jön létre, rányomja bélyegét a nyelvhasználatra is. A nyelvtörténeti vizsgálódások kimutathatják, hogy a társadalmi fejlődés egyes időszakában milyen hatások érték a nyelvet. (Pl. rövidítés igénye a reformkorszakban.)

Visszalapozhatnánk történelmünk távolabbi évszázadaiba is. A Biblia anyanyelvre való fordítása forradalmi tett volt. Nem a nyelv fejlődésé-

nek szükségességéből jött létre, elsősorban társadalmi szükséglet volt, de a nyelvfejlődésben, -használatban is forradalmi változásokat hozott. Nagy feladat volt, próbára tette a fordító papok, szerzetesek nyelvtudását, nem egy latinus szerkezetet, fordulatot először kellett magyarrá átültetniük. Nem csoda tehát, hogy a Münchener Kódexben találhatunk még olyan nehézkes, körülírással megoldásokat, amelyeket a későbbi bibliafordítók a nyelvfejlődés magasabb szintjén szerencsésebben fordítottak le.

Hadd idézzünk Bárczi Géza A magyar nyelv életrajza című könyvéből, amely a honfoglalástól a mohácsi vészig terjedő időszak nyelvfejlődését vizsgálja:

„Kódexeink azonban jobban kedvelik a kettős kapcsolású szerkesztésmódot, nyilván mert ez lehetővé tette, hogy a latin birtokos esetnek megfelelően a magyar birtokos jelző is különbözzék alakilag a ragtalan alanyi formától. Régebben nyelvészeink arra is gondoltak, hogy ez a *-nak, -nek* rag, mely eredetileg a részes határozónak volt a ragja (fiának ad ajándékot), latin hatásra lett a birtokos jelző kitevőjévé. Ez azonban nem valószínű... E szerkezet kialakulását elősegítette a magyar nyelv fejlődésében megfigyelhető már említett törekvés, az tudniillik, hogy igyekszik az összetartozó mondatrészek mindegyikében külön kitevővel kifejezni az összefüggést. Bár mai magyar nyelvünkben is gyakoribb az *anya lánya*, a fiú könyve-féle szerkesztésmód, a kettős kapcsolás lehetővé teszi, hogy a birtokos jelző elváljék a jelzett főnévtől, közbeiktatva több szót is, anélkül, hogy a kifejezés világossága ettől szenvedne, például *a falunak vastag hótakaró alatt roskadozó házai*; sőt a fordított szórendét is, például *barátja az erénynek*. Kétségtelen, hogy e szerkezet kialakulása előnyös kifejezési lehetőségeket teremtett, ha használata ilyenféle esetekre szorítkozik, állandó és különösebb ok nélkül való alkalmazása azonban mai nyelvérzékünk számára is nehézkesnek és esetlennek tűnik fel.” (168)

Az egyes mondatok megszerkesztettsége helyességének megítélése céljából is hasznos lehet ismernünk a fejlődés korábbi szakaszait.

„A gondolkodásnak sajátos analitikus irányban való átalakulása az alárendelt mellékmondatos kifejezésmód elterjedését, s ezzel az alárendelő mellékmondat-rendszer további gazdagodását, hajlékonyságát, árnyalódását fejleszti ki, s ez viszont az új kötőszavaknak vagy kötőszóvá alakulóban levő határozóknak, szerkezeteknek egész sorát teremti meg.” (175)

Főleg latinból fordítottak sokat, ennek következménye:

„Láttuk már az előzőkben, hogy nyelvemlékeink, főleg kódexeink mondattana egy sereg latinus vonást mutat fel, így az igeidők, de főleg az igemódok használatában, bizonyos latin igeneves szerkezetek szolgálai fordításában, a kettős kapcsolású birtokos jelzős szerkezetek kedvelésében (*a háznak a teteje*, ahelyett, hogy *a ház teteje*), de számos egyéb vonásaiban is (pl. számnévi jelző után többes szám: *hét fő bűnök*, vagy páros testrészek nevének többes száma: *kezeivel* stb.) a latin nyelv szerkesztésmódjának lehető hűségét utánzását figyelhetjük meg. Persze vannak ügye-

sebb, jó nyelvérzékű fordítóink, kiknek stílusa szép, magyaros és kifejező (pl. Guary-kódex, Sándor-kódex stb.), és vannak kevésbé ügyesek, akik néha a megérthetlenségig ragaszkodnak a latin eredeti szavához és szerkesztésmódjához.” (187)

Sokszor nehézkessé teszi a mondatot a *való* igenév fölösleges használata. Hogy volt az előző századokban?

„Láttuk, hogy már Geleji Katona a XVII. század közepén hibáztatja a *való* igenév fölösleges használatát egy határozó meg egy névszó összekapcsolására. Az ilyen *vele való beszélgetés, a szomszédokkal való egyetértés, az ügyben való megegyezés* stb. -féle szerkezetek természetesen nem tetszettek a fürge eleganciára törekvő íróknak. Kazinczy már jókor a *való* egyszerű elhagyását ajánlja régi példákra hivatkozva, ilyen módon: „*Elmondom érdemeidet ezen tudomány terjesztésében*”. A reformkorban azonban, bár ez a szerkesztésmód is használatos maradt, és ma sem ismeretlen inkább a rangos vagy névutós határozónak *-i* képzővel melléknevesített származéka járta, s ilyenek, mint „a *börtönbeli találkozás*”; „az embernek . . . *teremtőjéhez* kötelessége”; „*vigságrai* okok”; sőt, „*náluki* munlatása” stb. stb. általánosak. Névutókkal kapcsolatban az *-i* képző használatát ma sem tiltják nyelvhelyességi szabályaink, így *melletti, nélküli, fölötti, kívüli* stb., ugyanezt azonban ragokkal kapcsolatban helytelenítik.” (33)

Nem nehéz nyomon követni egy-egy szókapcsolat változását a mindennapi nyelvhasználatban. Az új fogalom, viszony megjelenésekor a fordító még bizonytalankodik, sokszor mereven ragaszkodik a szerbhorvát szerkezethez, mintha ez nyújtaná számára a legszilárdabb támaszt, mintha ez szavatolná mindennél inkább, hogy megfelelően tolmácsolja az eredeti szöveget. Így lesz a *povezivanje na osnovu dohotka* kapcsolatból a *jövedelem alapján való összekapcsoltság*. Tehát ha jelöletlenül is, de megvan a birtokos viszony, illetve a jel csak a birtokszón van, a *való* pedig az *alapján* határozó és az *összekapcsoltság* főnév összekapcsolására szolgál, az új viszony jelölésére alakult szókapcsolat egy idő után, a meghonosodási folyamatban megváltoztatja alakját, a nyelvhasználat fölöslegesnek érzi a birtokosjelzős szerkezetet, s egyre többször fordul elő az egyszerűbb változat: *jövedelmi alapon való összekapcsoltság*, ehhez hozzájárul, hogy a szerbhorvátban, tehát a forrásnyelvben is együtt él az említett szerkezettel egy tömörebb forma: *dohodovno povezivanje*. A nyelvhasználat azonban ezt a kapcsolatot is fölöslegesen terjengősnek érzi, s a tömörségre törekvés eredményeként a szerkezet kéttagúra egyszerűsödik: *jövedelmi összekapcsoltság*.

Így lett az *önigazgatási alapon szervezkedtek* szerkezetből *önigazgatásilag szervezkedtek*, az *önigazgatási alapon társult munka* pedig *önigazgatásilag társult munkára* változott. Gyakran kerül egy szerkezetbe az *alapon* és a *való*. J. B. Titónak a X. kongresszuson elhangzott beszédéből vettük az alábbi mondatokat: „. . . a harcban, amelyet a szocialista termelési viszonyoknak az *önigazgatási alapon való* továbbfejlesztéséért folytatunk . . .” „Az egysége megszilárdításáért és a jugoszláv szocialista

közösség *önigazgatási alapokon való* további építéséért vívott harcban . . .”

Ez a meglehetősen nehézkes szerkezet azonban már bizonyos egyszerűsödési törekvést tükröz: az *önigazgatás* szó már nem birtokos viszonyban áll, az *i* melléknévképzővel az egyszerűbb minőségjelzős szerkezetet alkalmazta a fordító.

(Jellemző azonban, hogy az egyszerűsítő folyamatok többnyire véletlenszerűek, ösztönösek. 1968-ban könyvalakban is megjelent mint a IX. kongresszus vitaanyaga E. Kardeljnak a KB ülésén tartott vitaindítója. Fordításában többen is részt vettek, s ez meglátszik az egyes megoldások következtelen alkalmazásán is. Ez a fontos fordítói vállalkozás még annyira sem volt szervezett, hogy legalább leültek volna a fordítók, s megbeszélték volna az egyes ismétlődő kifejezések, szerkezetek legmegfelelőbb változatait. Így történhetett meg aztán, hogy ugyanabban a könyvben, ugyanabban a beszédben előfordul: *önigazgatói* döntés, *önigazgatási* döntés és *önigazgatású* döntés is, sőt *önigazgatási határozat*, *önigazgatási jellegű* határozás, ugyanígy: *önigazgatói* és társadalmi megállapodás, valamint *önigazgatású* megállapodás, de *önigazgatási* és társadalmi megállapodás és *önigazgatáson* alapuló megállapodás is, ám akad fordító, aki az *önigazgatási* és társadalmi *megbeszélés* szókapcsolatot találta legjobbnak.

A következtelenségek ellenére itt már az *i* melléknévképzős szerkezetek vannak többségben, de akad még nem egy olyan megoldás is, amikor az *önigazgatás* szó birtokos jelzős szerkezetben van: az *önigazgatás* alapján meghatározott járulékok.

Külön bekezdést érdemel, nemcsak azért, mert a könyvben közcímként szerepel, hanem azért, mert egyedülálló esetről van szó, olyan megoldásról, amellyel máshol nem találkoztunk: az *önigazgatott* vállalat.)

Az *önigazgatási alapon való* szerkezet ebben a fordításban többször is megtalálható: „Ez az elv az *önigazgatási alapon való* árutermelés természetéből ered . . .”

„A bank- és hitelrendszer további fejlesztése, valamint a bankok ügykezelésének *önigazgatási alapon való* tökéletesítése érdekében . . .” „. . . s hogy a társadalmi és *önigazgatási megállapodás alapján való* finanszírozás útján a maga keretein belül elégítse ki a közös szükségleteket”.

Bárczi Géza szerint: „Nyilván az ősmagyarból örökölte nyelvünk a *való* melléknévi igenévnek széles körű használatát. Ez az igenév arra szolgál, hogy határozói bővítményt melléknévi jellegűvé (olyan mondatrészé, amely legtöbbször melléknév szokott lenni) alakítson át. A névszónak határozói bővítménnyel való meghatározása ugyanis eltűnőfélben van nyelvünkben.”

A mi nyelvünk című kötetében Kossa János is foglalkozik a *való* használatának helyességével, példák elemzése után szögezi le: „Való igaz, hogy a *való* egy kicsit régies, nem a beszélt nyelvbe, inkább tudományos szövegekbe kívánkozik, s érthető az újságírók idegenkedése tőle (tőle való idegenkedése, mondták volna azelőtt). Csak az a kérdés: jól oldják-e meg az elkerülését?”

Véletlen-e, hogy az idézett mondatokban a *való* igéből képzett névszók, elvont fogalmat jelölő főnévek előtt áll (árutermelés, tökéletesítés, finanszírozás), s úgy érezzük, az *alapján való* szerkezet vagy teljesen elhagyható, vagy legalább az egyik része fölösleges: öngazgatási (alapon való) árutermelés, öngazgatási megállapodással való finanszírozása.

Az idézett példamondatok, szerkezetek érzékeltetik, hogy fordítóink sokszor bizonytalanok az egyes új fogalmakat, viszonyokat jelölő szavak, szószervezetek lefordításakor, a szervezett, tudatos akció híján sok időbe telik, mire a használatban lévő változatok közül egy-egy általánosan elfogadottá válik, noha a megértést zavaró következtelenségekkel még azután is találkozhatunk.

Nálunk Kossa János mellett *Molnár Csikós László* is foglalkozott a *való* használatának kérdésével. A Hivatalos nyelvünk mondatszerkesztési kérdései című dolgozatában írja:

„A szerbhorvát mondatban levő jelzői értékű hátravetett határozót rendszerint melléknévi igenévvel lehet magyarra fordítani, jelzői funkciójának megfelelő helyre tenni. Leggyakrabban a *való* igenévvel javíthatjuk ki a szerbhorvát mintára alkotott, jelzői határozót tartalmazó mondat szórendjét.”

Több példamondat felsorakoztatása után a szerző a következőket állapítja meg:

„Példáink azt igazolják, hogy a *való* igenévvel alkotott szerkezet sokkal magyarosabb, mint a hátravetett jelzői határozós. Vannak, akik nehézkesnek, lomposnak minősítik a *való* igeneves szerkezetet, pedig inkább gördülékenyebbé, elevenebbé teszi a mondatot.” (Nyelvművelő, IX. évfolyam, 4. szám)

A Hungarológiai Közleményekben (39—40. szám) megjelent tanulmányában (A kontrasztív elemzés szerepe a társadalmi-politikai terminológia fordításában és fordítási módszereinek kialakításában) *Papp György* is foglalkozik a sajátos körülményekből adódó, a fordítással kapcsolatos problémákkal. Tőle idézünk:

„A terminológiának az átlagosnál differenciáltabb fogalmakat, részfogalmakat kell felidéznie a befogadóban, ezért nyelvileg is igen tagolt és szabványos. Az árnyalatnyi különbségek is fontos információt hordozhatnak. Mászt jelent pl. a *fiatalkorú*, mint a *kiskorú*, a *másolat* és a *másodlat* stb.

A szigorú szabványosság kizárja a többalakúságot és a szinonimák egy szöveggörnyezetben való helyettesíthetőségét. A fordítás akkora felületén, amelyben a mi több nyelvű környezetünkben érvényesül, nehéz elkerülni a helytelen többalakúságot. A szakszókincs nagyrésze ösztönösen, ellenőrzés nélkül alakul ki, ezért két-három alak is élhet párhuzamosan, főleg a társadalmi-politikai szaknyelvben van így, ahol a fogalmak azonosítása nem könnyű...”

Kardeljnak az 1968-ban megjelent vitaindítójában még találhatunk olyan összetett mondatot is, amelyben háromszor fordul elő a *valós* szerkezet: „Az ilyenfajta befektetések felölelik a munka és az eszközök

együttes befektetését, a közös öngazgatási szervek révén *való* igazgatást az együttműködés területén, a kockázat közös vállalását és a sikerért *való* felelősséget, illetőleg a megvalósított jövedelemnek az öngazgatási módon meghatározott részesedési rendszer szellemében *való* együttes elosztását.” Kardeljnak 1976-ban a társult munkáról szóló törvény meghozatala kapcsán a JKSZ KB harmadik ülésén elhangzott fejtegetései ugyancsak megjelentek könyv alakjában, ebben már hiába keresnénk a *valós* szerkezeteket. Az 1968-as kiadványban számos *jellegű* szerkezetet találunk: a gazdasági viszonyok öngazgatási *jellegű* rendezését — öngazgatási *jellegű* határozás — öngazgatási *jellegű* elsajátítására — öngazgatási *jellegű* tevékenységgel — öngazgatási *jellegű* adatfeldolgozáson alapuló igazgatásban . . . A nyolc évvel később megjelent kiadványban ezeknek a nehézkes, körülményeskedő szerkezeteknek is nyoma veszett, a fordító maximálisan érvényesítette az egyszerűsítési elvet, nemcsak az *alapján*, a *való*, a *jellegű* s más hasonló szerkezetek hiányoznak, de az *öngazgatás* szó nem fordul elő még mint ragos birtokos jelző sem, a szó legtöbbször megtalálható alakja az *-i* képzővel melléknévesített *öngazgatási*. Am itt is ugyanabban a mondatban olvashatjuk a *szocialista öngazgatás rendszerében* birtokos szerkezetet és a *szocialista öngazgatási rendszer* minőségjelzős szerkezetet is.

A redundancia és az entrópia jelenségének, illetve egyensúlyra törekvésének vizsgálatakor mindenképpen hasznos lesz megvizsgálni azt is, hogyan ültetik át ugyanazokat a logikai-gondolati tartalmakat a budapesti fordítók, illetve, hogy milyen szerkezeti megoldások születnek az ottani fordítók, lektorok és szerkesztők munkájának eredményeképpen.

Jó alkalmat kínál erre a Kossuth Kiadónál 1973-ban megjelent kötet, ez Tito beszédeiből közöl válogatást. Itt található többek között Titónak 1970 decemberében a Szövetségi Képviselőházban mondott beszédét. Idézzünk belőle pár mondatot, hogy jelent meg a budapesti kiadványban, s hogyan a beszéd elhangzása utáni napon a Magyar Szóban.

„A Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság a társadalmi, a gazdasági és a politikai fejlődésben olyan eredményeket ért el, amelyek lehetővé teszik újabb lépések megtételét az *öngazgatási és demokratikus politikai rendszer építésében*.

Ez a tény, valamint az *öngazgatási és demokratikus szocialista* társadalom új feltételei, és különösen a gazdasági és társadalmi reform megvalósításával kapcsolatban kialakult új társadalmi tudat megköveteli a *társult munka öngazgatási szervezeteiben* és az alapvető társadalmi-politikai közösségekben tevékenykedő dolgozók társadalmi szerepének további erősítését, valamint országunk népei és nemzetiségei *teljesebb öngazgatásának* a megszilárdítását . . .” (Kossuth Kiadó, 1973, 171. old.)

„A Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság társadalmi, gazdasági és politikai fejlődésében elért eredmények lehetővé teszik *öngazgatási jellegű demokratikus politikai rendszerünk* további tökéletesítését.

Ez a körülmény, továbbá az *öngazgatási jellegű demokratikus szocialista* társadalmi viszonyok között a gazdasági és a társadalmi reform vég-

rehabilitálásával kapcsolatban kifejlődött társadalmi tudat egyre inkább sürgeti azt, hogy tovább erősödjön a dolgozók döntő társadalmi szerepe az *önigazgatási alapon működő munkaszervezetekben* és az alapvető társadalmi-politikai közösségekben, még jobban érvényesüljön népeink és nemzetiségeink *önigazgatása*.” (Magyar Szó, 1970. XII.)

Hogy melyik fordítás a jobb, magyarosabb, melyik fejezi ki pontosabban az eredeti mondanivalót, azt most nem kívánjuk elemezni, a kettő közötti különbség meg annyira nyilvánvaló, hogy fölösleges rá külön felhívni a figyelmet, itt inkább csak számba vettük, mint lehetőséget, mely hozzásegíthet alapvető témánk teljesebb megvilágításához. Persze a különbségekből adódó problémák önmagukban sem elhanyagolhatók. A jogi, gazdaságpolitikai terminológiánk jelentős mértékben eltér a nemzeti nyelvhasználatától, ennek érthető okai vannak, kérdés azonban, hogy az eltérés indokolt-e mindig, meddig engedhető meg, s milyen következményekkel járhat. *Önigazgatás* szavunk nem kapott helyet. A magyar nyelv értelmező szótárában 1961 (igaz, a Bodrits István által szerkesztett, s 1953-ban megjelent szótárunkban /*A magyar helyesírás szótár*/ is csak a *munkás* címszó alatt szerepel mint *munkásönigazgatás*), tehát még nem tartották számon mint a magyar szókincsbe tartozó szót (*a Politikai kisszótárban már megtaláljuk*), de számos más szavunk, szókapcsolatunk is kialakult, amit nem használnak, vagy nem hozzánk hasonló értelemben használnak már magyar nyelvterületen. A probléma nemcsak nálunk időszerű, a csehszlovákiai *Jakab István* így vélekedik róla:

„S a nemzetiségi és szórványmagyarok nyelvhasználatában előbb-utóbb megnyilvánul bizonyos eltérés a nemzeti nyelvhasználatától, s bennük is, de a nemzeti társadalomban élő magyarokban is felvetődik a kérdés: szükségszerű-e, helyes-e a közös anyanyelv különfejlődése, vagy ügyelni kell arra, hogy egységes, minden magyar számára egyformán érthető maradjon.

A válasz ismeretes és helyes is: egy magyar nyelv van; a közös magyar nyelv. Ezt használják anyanyelvükként más országok magyar nemzetiségei és szórványai. Fontos tehát, hogy ez a közös nyelv egységes legyen.

A csehszlovákiai magyar nyelvművelésnek alapelve is lett ez az álláspont: a közös magyar nyelv köz- és irodalmi nyelvi formája norma, a követendő nyelvi eszmény. Ez az elv szolgál alapul az új nyelvi jelenségek értékeléséhez, a nyelvhasználati hibák megítéléséhez, az emberek nyelvszemléletének és nyelvhasználatának alakításához, alakulásához.”

(*Jakab István: Szlovák hatások a csehszlovákiai magyarok nyelvhasználatában. Magyar Nyelvőr, 1982. 1. szám.*)

(Nem részletezzük, mennyire értünk egyet, s mennyire nem a fenti nézetekkel. Nem mellékes, mekkora a különbség nyelvünk, pontosabban mindennapi nyelvhasználatunk és a nemzeti nyelvhasználat között, s főleg, hogy mit mutat, milyen tendenciákat a nyelvfejlődés, mégpedig nem is annyira a terminológiai kérdésekben (itt elkerülhetetlen bizonyos eltérés), mint inkább a szó szerkezetek, mondat szerkezetek használatában. Valójában itt visszakanyarodtunk eredeti témánkhoz: *az egyensúly, amely ál-*

talában kialakul az egyes nyelvekben a gazdaságosságra, a rövidegre törekvés és a kifejezésformák bonyolultabbá válása között, vajon ez az egyensúly létrejön-e nyelvünkben is, vagy a különféle sajátos körülmények hatására nálunk inkább a redundans elemek kerülnek túlsúlyba.

Az előzetes vizsgálatok mellett szólnak, hogy az öngazgatás szavunk alakváltozásaival és szó szerkezeti változásaival kapcsolatos elemzés egy erőteljes, sőt esetleg erőltetett egyszerűsítési folyamatot mutatna ki. Íme, néhány példa föltevésünk alátámasztására:

E. Kardeljnek 1954-ben elhangzott s magyarul könyvalakban 1963-ban megjelent beszédrészletében, amelyben az *öngazgatás* szó 25-ször fordul elő, az *-i* képzővel melléknévesített formát csak hatszor használja a fordító (24⁰/₀), az *öngazgatás* ragtalan alakban hatszor, birtokos raggal 7-szer található meg; ugyancsak Kardeljnek egy 1971-ben megjelent, az öngazgatás szót harmincszor tartalmazó szövegrészletében az *öngazgatási* melléknévi alakzat már 14-szer (46,6⁰/₀) szerepel, az öngazgatás nyolcszor, ennek birtokos ragos alakja pedig csak kétszer fordul elő. (Igaz, ezt a folyamatot nyomon követhetjük az elemzett szerbhorvát nyelvű szövegekben is.)

Az egyszerűsödés, illetve az *-i* képzővel melléknévesített forma továbbra is erőteljes, 1976-ban egy ugyancsak Kardelj szövegben, az öngazgatás szó 35 előfordulása közül 24 jut a melléknévesített formára (66,6⁰/₀), a fordító hatszor használja ragtalan alakban, a *-náké, nek* birtokos ragos alak pedig egyszer sem fordul elő. Az egyszerűsödési folyamatot elsősorban az *-i*, illetve az *-ási* képzők erőltetése jellemzi, úgyszintén a jelölt birtokos szerkezetek kerülése, s általában csökken vagy teljesen hiányzik a szó más ragos alakjainak a használata is. Csak hat alakzatot találunk: *öngazgatás, öngazgatási, öngazgatású, öngazgatásilag, öngazgatók, munkásöngazgatás*; tizenhárom évvel előbb Kardeljnek az alkotmány elé írt szövegében az öngazgatás szó kétszer ennyi, tehát 12 féle alakban fordul elő: *öngazgatás, öngazgatási, öngazgatású, öngazgatásának, öngazgatásnak, öngazgatással, öngazgató, öngazgatásban, öngazgatását, öngazgatásra, öngazgatását, öngazgatásunk*.

Nem szegényedés (is) ez az egyszerűsödés? Idéztük, mit mondott Bárczi Géza a ragos birtokos szerkezet előnyéről, s nem szabad szem elől téveszteniünk, a Nyelvművelő kézikönyv megszigorításait sem az *-ási, -ési*, használatával kapcsolatban. „Kifogástalan akkor, ha valamihez tartozást, valamivel kapcsolatos dolgot fejez ki, s nem helyettesíthető *-ó, -ő* képzős melléknévi igenévvel... Fölöslegesen körülményeskedő azonban az *-ási, -ési* képzős melléknév, ha a cselekvő viszonyt akarjuk vele kifejezni, továbbá azt, hogy a szóban forgó dolog valamire való, valamire szolgál... Olykor birtokos jelzős szerkezettel is helyettesíthetjük az *-ási, -ési* képzős szerkezetet.”

Az elemzés valószínűleg azt is kimutathatja majd, hogy az erőteljes egyszerűsödési folyamat ellenére is aránytalanul nagy a redundans elemek jelenléte nyelvünkben. Az új fogalmakra ugyanis naponta kell megfelelő szavakat keresni, s ha ez nem sikerül, ha nem tudjuk megtalálni a legmeg-

felelőbb szót, szószerkezetet (ami esetleg megvan már a nemzeti nyelvhasználatban is, csak nem tudunk róla), akkor körülményes, nehézkes körülíráshoz folyamodunk. Nálunk tehát kedvezőbbek a feltételek a redundans elemek elszaporodására, nyelvhasználatunkban többet találhatunk belőlük, mint általában a nemzeti nyelvhasználatban, amelyből hiányzanak az egyensúly helyreállítását akadályozó megnehezítő tényezők.

∴

Dolgozatomban nem kívántam nyelvművelő tanácsokat adni, inkább csak vázoltam nyelvhasználatunknak azokat a problémáit, amelyekkel a továbbiakban alaposabban szeretnék foglalkozni. Eddigi újságíró munkámban, a gyakorlatban felmerülő megannyi nyelvhasználati probléma vezetett arra a meggyőződésre, hogy halaszthatatlanul szükséges az eddiginél szervezettebben s intézményesen foglalkozni nyelvünk fejlődésével és mai állapotával. Ez nem valamilyen nyelvész ügy, de éppenséggel elsőrendű fontosságú társadalmi szükséglet. A kongresszusi okmányokból vett idézetek talán eléggé meggyőzően bizonyítják ezt.

A nyelv, ez a mozgalmi nyelv, a társadalmi-politikai élet nyelvhasználata nemcsak egy szűk társadalmi rétegé már, hanem mindinkább az egész társadalomé, a demokratikus öngazgatású társadalomé. *Szeli István* írta 1974-ben, a nyelvművelő egyesület rendezvényén:

„Ez azonban önmagában még aligha lett volna elegendő az Egyesület megizmosodásához, ha a „háttérben” nem lépett volna fel a mind parancsolóbb társadalmi szükséglet: az öngazgatási rendszerünk által nemcsak lehetővé, hanem éppen kötelezővé tett nyelvi igény kielégítése. Ahhoz ugyanis, hogy a dolgozó ember ne csak »hű meghallója« és passzív követője legyen a társadalmi-gazdasági-politikai életünkben zajló folyamatoknak, hanem irányítója, felelősen és tevékenyen részt vevő tényezője is lehessen életünknek, lehetővé kellett tenni a számára, hogy elképzeléseit, építő és bíráló gondolatait a maga természetes és legalkalmasabb eszközével: anyanyelvén adja elő. Az öngazgatás dialektikája jutott tehát kifejezésre abban a törekvésünkben, hogy a feladatnak megfelelően képessé tegyük erre dolgozóinkat, s ezért olyan szervezetet iparkodtunk létrehozni, amely a siker reményében járulhat majd hozzá a passzív, társadalmi erőknél a felszabadításához. Olyan szervezetet, amely a dolgozói közösségektől kezdve a tudományokat és a művészeteket legmagasabb szinten ápoló intézményekig elősegíti, serkenti, támogatja az önmaga sorsa fölött döntő, saját életét irányító dolgozó érvényesülését a közéletben. Nagy, humánus és a szocializmus végső konzekvenciáival számoló célok voltak ezek . . .”

Rezime

Politička terminologija u mađarskim prevodima kongresnih materijala

Polazeći od jezičkih grešaka uočenih u nekim kongresnim tekstovima objavljenih pred XII kongresa SKJ autor se bavi nekim problemima politike terminologije u nekim izdanjima na mađarskom jeziku. Na konkretnim primerima ukazuje na nedoslednosti koji se javljaju prilikom prevoda nekih političkih pojmova i koji otežavaju razumevanje tekstoiva.

Usmeravajući svoju pažnju u prvom redu na razne varijante reči *samoupravljanje* — *önigazgatás* autor ukazuje na jako izraženu pojavu koja se javlja u sintagmama vezanih sa rečju *önigazgatás*: posle pedesetih godina, to jest posle pojave reči *önigazgatás* najčešće možemo sresti sa oblikom: *önigazgatásanak*, sasvim iščezava, a umesto njega najčešće možemo sresti pridevski oblik skoro sasvim iščezava, a umesto njega najčešće možemo sresti pridevski oblik reči (*önigazgatási*). A ta promena može biti povezana sa nekim pokušajima pojednostavljenja rečeničkih, sintagmatskih struktura u političkom jeziku kao i u prevodima tih tekstova.

Dublja analiza bi mogla pokazati i da postoje neke zakonitosti u razvoju jezika, u promenama jezičke prakse, a iz toga bi se opet mogle sagledati i one organizovane akcije koje bi trebalo preduzeti u cilju unapređivanja jezičke prakse, kako bi se mogli razne nepravilnosti i nejasnoće izbexi koje se pojavljuju u prvom redu u prevodima političkih tekstova.

Autor skreće pažnju i na problem redundance i na procese jezičke *entropije*, naglašavajući potrebu ispitivanja mogućnosti ravnoteže, to jest delovanje onih faktora koji u specifičnim uslovima mogu da otežavaju postizanje ravnoteže u jezičkoj praksi.

Резюме

Политическая терминология в переводах на венгерский язык конгресных материалов

Исходя из словесных ошибок, замеченных в некоторых текстах, опубликованных накануне XII съезда СКЮ, автор занимается некоторыми проблемами политической терминологии в некоторых изданиях на венгерском языке. На конкретных примерах автором указывается на непоследовательности, появляющиеся при переводах некоторых политических понятий (терминов), затрудняющих понимание текстов.

Сосредоточивая своё внимание, в первую очередь, на различные варианты слова *самоуправление* — *önigazgatás* автор указывает на частое синтагмическое, появление связанное со словом *önigazgatás* (самоуправление) в периоде пятидесятих лет, то есть, непосредственно после появления слова *önigazgatás*: чаще всего встречается в языке форма *önigazgatásanak*: это существительное с суффиксом. Однако, через некоторое время эта форма почти полностью исчезла, а вместо того встречается форма прилагательного (*önigazgatási*). Эту перемену

можно связать с некоторыми попытками упрощения синтаксических и синтагмических структур, которые появляются и в текстах политического содержания и в их переводах.

Более глубокий анализ мог бы указать на существование некоторых закономерностей в развитии языка в изменениях словесной практики. Благодаря этому анализу выдвинулись бы те акции, которые необходимо предпринять, чтобы усовершенствовать словесную практику с целью избежания различных неясностей, появляющихся в первую очередь в переводах политических текстов.

Автор обращает внимание и на проблему редукации и на процессы словесной энтропии, подчёркивая необходимость исследования возможностей равновесия, то есть, функцию тех факторов, которые в специфических условиях могут препятствовать установлению равновесия на словесной практике.